

Вобраз цягніка ў мастацкай канцэпцыі гістарычных твораў Івана Шамякіна¹

Ж.С. ШАЛАДОНАВА

У артыкуле раскрываецца сімвалічны змест вобраза цягніка ў апавесці І. Шамякіна «Браняпоезд “Таварыш Ленін”» і рамане «Петраград – Брэст». Прааналізавана роля вобраза ў мастацкай рэстаўрацыі і канкрэтызацыі гістарычных падзей і характарыстыцы герояў твораў. Акцэнтаваны семантычныя магчымасці чыгуначных топасаў не толькі ўзнаўляць каларыт мінулага, садзейнічаць перадачы гістарычнай праўды, але і кадзіраваць сутнасць гістарычнай эпохі.

Ключавыя словы: цягнік, рэвалюцыя, гісторыя, гістарычныя асобы, сімвал, гістарычная праўда.

The symbolic content of the image of the train in I. Shamyakin's story: «Armored Train “Comrade Lenin”» and novel «Petrograd-Brest» is revealed in the article. The role of the images in artistic restoration and specification of the historical events and the characteristics of the heroes is analyzed. The semantic capabilities of topos of railway are emphasized not only to reproduce the flavor of the past and to contribute to the transmission of historical truth, but also to encode the essence of a historical era.

Keywords: train, revolution, history, historical figures, symbol, historical truth.

Уступ. Тэма гісторыі ў творчасці І. Шамякіна займае адно з цэнтральных месцаў. Аўтарскі позірк скіраваны як да з’яў далёкай мінуўшчыны (аповесць «Вялікая князеўна»), так і лёсаносных падзей ХХ ст., Кастрычніцкай рэвалюцыі (аповяданне «Матрос з “Алега”», апавесці «Першы генерал», «Браняпоезд “Таварыш Ленін”», раман «Петраград – Брэст») і Вялікай Айчыннай вайны (раман «Глыбокая плынь», апавесці «Шлюбная ноч», «Гандлярка і паэт», «Агонь і снег», пенталогія «Трывожнае шчасце» і інш.). У кожным з твораў пісьменнік выбудоўвае такую сістэму каардынат вымярэння і асэнсавання гісторыі і гістарычнай праўды, якая дазваляе не толькі ўзнавіць іх у ключавых падзеях і калізіях, раскрыць асноўныя светапоглядныя і палітычныя перакананні чалавека пэўнай эпохі, але і перадаць пазачасовае значэнне, каштоўны вопыт падзей гісторыі, засведчыўшы ва ўсім гэтым сваю пазіцыю.

У сувязі з асаблівай прывержанасцю гістарычнай праўдзе трэба адзначыць надзвычай скрупулёзную працу пісьменніка з архіўна-дакументальнымі матэрыяламі, сведчаннямі сучаснікаў. Гэта забяспечвала канкрэтнасць і дакладнасць матэрыялаў, узятых за аснову сюжэтаў твораў, асаблівую «жывасць» дзеючых у іх легендарных асоб і знакавасць, панарамнасць топасаў, даставернасць з’яў, рэчаў, прадметаў побыту, жыццёвых умоў. Усё гэта ў сукупнасці стварыла насычаную фактуру твораў, дазволіла дакладна і запамінальна акрэсліць «тэрыторыю» гісторыі, аднавіць яе «жыццёвую тканіну», адчуць спецыфіку атмасферы і непаўторны каларыт, сфарміраваўшы ў чытача поўнае, цэласнае і рэльефнае ўяўленне пра падзеі мінулага.

Асноўная частка. Канкрэтыка гістарычнага матэрыялу ўзнаўляецца І. Шамякіным з дапамогай пазнавальных і запамінальных вобразаў, якія ў сваёй канцэптуальнай значнасці карэлююць з вядомымі сімваламі. Менавіта сімвалічная змястоўнасць топікі дадаткова забяспечвае асаблівую пераканальнасць і нагляднасць мастацкіх палотнаў народнага пісьменніка, іх падзейную логіку. Гэта той выпадак, калі мінулае засвойваецца і транслюецца праз панарамна пададзеныя сімвалічныя прасторавыя вобразы і дэталі, змест якіх найбольш поўна і яркава раскрываецца ў сучасным гістарычным кантэксце. У дэталёва распрацаванай сюжэтнай канве апавесці «Браняпоезд “Таварыш Ленін”» і рамана «Петраград – Брэст», прысвечаных падзеям 1917–1918 гг., у якасці спецыфічных маркёраў-маякоў рэвалюцыйнай рэчаіснасці пісьменнік трапна скарыстоўвае вобразы браняпоезда і цягніка, што дакладна характарызуюць час.

¹ Артыкул падрыхтаваны ў рамках выканання праекта БРФФД № Г-23-027 «Гістарычныя асобы і падзеі ў беларускай літаратуры ХІІ – пачатку ХХІ ст.: мастацка-вобразная і жанрава-стылістычная спецыфіка інтэрпрэтацыі» (2023–2025 гг.).

Аповесць І. Шамякіна «Браняпоезд “Таварыш Ленін”» пабудавана на дакументальным матэрыяле з мясцін, адкуль родам сам пісьменнік. У творы задзейнічана дакладная тапаграфія Гомельшчыны, згадваюцца гарады Рэчыца, Добруш, Калінкавічы, Ветка, Буда-Кашалёва, вескі Карма, Ігаўка, Насовічы, Крупец, Закапыцце і інш. Гэта пацвярджае думку пра тое, наколькі важнае значэнне пісьменнік надаваў прасторавым аб’ектам тэрыторыі, якія карэлююць з рэальнай геаграфіяй і знаходзяцца ў эпіцэнтры вядомых, авеяных легендамі гістарычных падзей. Тапонімы фарміруюць падзейны каркас твора, трывала замацоўваючы ў ім эффект сапраўднасці, вернасці праўдзе факта.

У аснову сюжэта аповесці пакладзены рэальны жыццёвы факт, згодна якому чырвонагвардзейцы адбілі захоплены немцамі браняпоезд, які насіў імя Леніна. Падзеі адбываліся падчас напружанага моманту падпісання Брэсцкага міру і таму патрабавалі асаблівай зладжанасці, умення маневрыраваць у складаных і зменлівых абставінах.

Ключавымі вобразамі ў гістарычным аповедзе з’яўляюцца браняпоезд і звязаная з ім чыгунка. Думаецца, што не толькі рэальныя гістарычныя падзеі садзейнічалі фарміраванню чыгуначнай топікі аповесці і рамана. На асаблівую сімвалічную нагрузку вобразаў цягніка (браняпоезда) і чыгункі ў творах І. Шамякіна скіроўвае змястоўны вопыт іх папярэдніх літаратурна-мастацкай і ўвогуле культурнай інтэрпрэтацыі. У культурным досведзе асэнсавання гэтага цуду тэхнікі праз адчуванне і скіраванасць чыгуначнага руху адбывалася прыпадабненне гістарычнага развіцця тэхнічнаму, больш выразна і ўпэўнена акрэсліваліся наватарскія вектары чалавечага жыцця, культуры і гісторыі.

Я. Лучына першы ў беларускай літаратуры звязаў узнікненне чыгункі з развіццём навукі, няўхільнай мадэрнізацыяй грамадства, поступам прагрэсу, выключным духоўным і фізічным патэнцыялам народа. Змясціўшы паравоз у адзін шэраг з такімі важнымі тэхнічнымі вынаходніцтвамі, як фабрычная вытворчасць, тэлеграф, электрычнасць, аўтар прадбачыў цывілізацыйную сілу чыгункі, нягледзячы на скептычна-насцярожанае да яе стаўленне. Сімвалічна-ідэйную ролю вобраз чыгункі адыгрывае і ў мастацкай задуме паэмы Я. Коласа «Новая зямля». Аўтарскі аповед пра паездку дзядзькі Антося на цягніку ў Вільню пабудаваны такім чынам, што дэклараваны ў паэме прыватны інтарэс асобнай сям’і, думкі, мары герояў аб набывшці зямлі пэўным чынам карэлююць з больш шырокімі надзённымі пытаннямі і праблемамі нацыянальна-культурнага, сацыяльна-гістарычнага зместу, у тым ліку са спадзяваннямі і ўстаноўкамі, з якімі сялянства далучалася да рэвалюцыйных падзей 1905 і 1917 гг.

Тэма чыгункі, цягніка актыўна засвойвалася і развівалася ў беларускай літаратуры 20-х гг., адпавядаючы ідэйным устаноўкам і лозунгам новага грамадства. Семантычнае нападзенне вобразаў цягніка і чыгункі ў мастацкай свядомасці фарміравалася ў тым ліку і пад уплывам вядомай метафары К. Маркса: «рэвалюцыі – лакаматывы гісторыі» [1, с. 86]. У паэтычным уяўленні П. Шукайлы «Комуна едзе мяцежным паравозам» [2, с. 114]. Цягнікі і паравозы, шпалы і семафоры, сталёвыя колы ў паэзіі П. Шукайлы абазначаны як асноўныя маркёры пострэвалюцыйнай рэчаіснасці, адпавядаючы «стылю эпохі», ідэйным устаноўкам і лозунгам новага грамадства. У паэме «Акорды дзён» аўтарская дэкларацыя новай рэвалюцыйнай эстэтыкі адбываецца з прыцягненнем менавіта да чыгуначных топасаў: «семафор жыцця», «цягнікі нашых дзён», «шпалы».

У паэме У. Дубоўкі «Штурмуецца будучыні аванпосты» цягнік бачыцца аўтарам як унікальны сродак хуткаснага перамяшчэння, умова і месца глыбокадумнага роздуму «пра лёсы краіны і долю», спасціжэння прасторы і часу, далучэння да маштабнага руху сусветнай гісторыі. Рух цягніка выступае сімвалічным увасабленнем новага грамадства, перадае экспансію рэвалюцыйных змен, якія вітаюцца аўтарам, бачацца прагрэсіўнымі, адпаведнымі запатрабаванням і настроям часу: «Шумеце, грымеце няспынна / ў шляхах, рэвалюцыі колы!» [3, с. 350]. Цягнік у мініяцюры перадае асновы справядлівага соцыума, у якім зняты класавыя адрозненні: «Суседзяць пад дахам адным / сярмяга, жакетка і футра» [3, с. 309].

Цягнік і чыгунка як сімвалы рэвалюцыйнага прагрэсу сталі аднымі з найбольш растыражыраваных вобразаў савецкай літаратуры і мастацтва (прыгадаем рэвалюцыйную песню «Наш паравоз наперад ляці», раман В. Катаева «Час, наперад» і інш.), былі актыўна задзейнічаны ў кіно, плакатным жывапісе. Чыгуначная топіка становілася неад’емнай часткай справы сацыялістычнага будаўніцтва, прапаганды пераўтварэнняў, звязаных з

Савецкай уладай, і пазіцыянавалася як з’ява выключна прагрэсіўная, скіраваная ў светлую будучыню. У кантэксте прыведзеных фактаў робіцца відавочным прадвызначанасць грамадска-палітычным, літаратурна-культурным вопытам мастацкай інтэрпрэтацыі чыгуначных топасаў у названых аповесці і рамане І. Шамякіна, якія вынесены ў загаловкі твораў і вакол якіх арганізаваны сюжэт.

У аповесці «Браняпоезд “Таварыш Ленін”» пісьменнік увасабляе ўжо шырокавядомы сімвалічны статус браняпоезда і іншых чыгуначных вобразаў: «У гэты поезд рабочыя нашых майстэрняў усю душу ўклалі, увесь свой рэвалюцыйны агонь» [4, с. 303]. Машыніст Плавінскі пасля таго, як браняпоезд захапілі немцы, «застаўся на паравозе, як капітан на караблі, які тоне» [4, с. 308]. Машыніст, рызыкуючы жыццём, імкнецца захаваць машыну на хаду, спадзеючыся на тое, што яе хутка адаб’юць у ворагаў бальшавікі: «Верыў: не могуць хлопцы пакінуць такі браняпоезд. Як рабілі яго ў майстэрнях! Дзень і ноч! Якое імя далі!» [4, с. 308].

Дзякуючы зладжаным і адчайна смелым дзеянням машыніста, хлопчыка Валодзькі і чырвонаармейскага атрада, браняпоезд, сімвал рэвалюцыі, удалося вярнуць. Хуткі рух браняпоезда карэлюе з такой жа імклівай экспансіяй рэвалюцыі: «Добруш праляцелі з хуткасцю ветра. Чырвонагвардзейцы Маскоўскага атрада, якія трымалі станцыю, ледзь паспелі адсалютаваць вызваленаму браняпоезду. Лагуноўцы з платформаў адказалі ім салютам ужо за станцыяй, пад лесам» [4, с. 316]. Нават рэльсы на чыгуначнай прасецы аўтар акцэнтна пазначае чырвоным ад сонечнага святла колерам, колерам рэвалюцыі.

Змаганне за браняпоезд у пашыранай светапогляднай праекцыі адлюстроўвае этапнасць змагання за Савецкую ўладу і сімвалізуе імкненні рэвалюцыйнага пралетарыята кіраваць «лакаматывам сусветнай гісторыі». Прыбыццё поезда адбываецца пад гукі «Інтэрнацыянала». Увядзеннем у фінал аповяду эпізоду з выкананнем чыгуначным аркестрам агульнарэвалюцыйнага гімна І. Шамякін падкрэслівае ўрачыстасць падзеі і пашырае кантэкстуальны ракурс топасаў рэвалюцыі: браняпоезда, чыгункі – да сусветных маштабаў: «салдаты рэвалюцыйнага палка сустракалі браняпоезд са сцягамі. Чыгуначны аркестр іграў “Інтэрнацыянал”» [4, с. 318].

Мнематопіка рамана І. Шамякіна «Петраград – Брэст» садзейнічае стварэнню шырокамаштабных палатнаў, якія ахопліваюць драматычныя, але лёсаносныя для краіны, народа і кожнага асобнага чалавека падзеі рэвалюцыі, вайны, заключэння Брэсцкага міру. Т. Шамякіна звярнула ўвагу на незвычайную стылістычную канструкцыю ў назве рамана са знакавых онімаў, аб’яднаных працяжнікам, патлумачыўшы, што яна «актуалізуе значэнне працягласці, прасторы, маршруту, знаходжання ў дарозе, а значыць у няпэўнасці, памежжы, зыбкасці. Менавіта такой і была палітычная сітуацыя. Акрамя таго, яна сведчыць пра пастаяннае перамяшчэнне дзеяння рамана – з Петраграда ў Беларусь і адваротным шляхам» [5, с. 501–502]. На нашу думку, канструкцыю можна інтэрпрэтаваць як знак чыгуначнага палатна, па якім імчаўся поезд рэвалюцыі з дакладным вызначэннем маршруту «Петраград – Брэст». Гэтыя знакі і сімвалы адлюстроўваюць сутнасць аўтарскай канцэпцыі раскрыццё складаных перыпетый гісторыі, якія суправаджалі першыя месяцы станаўлення Савецкай улады, заключэнне Брэсцкага міру. Поезд выступае вектарам у шматфактурным мазаічным палатне твора, сабраным з вялікай колькасці дзеючых асоб і іх псіхалагічна насычаных адносін, падзей, эпізодаў, сітуацый. Дзякуючы гэтаму цэментуючаму вобразу ўсё гэта разнастайнае мноства не губляе сэнсавай маналітнасці, сюжэтна-кампазіцыйнай паслядоўнасці і лагічнай завершанасці.

Імклівая скіраванасць чыгуначнага палатна як увасаблення руху гісторыі, чалавечага лёсу сімвалічна абазначае карэляцыйную сувязь падзей у Саўнаркаме і абстаноўкі на фронце, лінія якога праходзіла на беларускіх землях. На сюжэтны стрыжань, сфарміраваны ключавой тэмай-ідэяй дарогі, чыгункі нанізваецца шэраг праблем маральна-этычнага, грамадска-сацыяльнага, светапогляднага характару. Аўтар малое выразныя і пераканальныя псіхалагічныя партрэты дзеючых асоб твора, змяшчае іх ідэйныя пошукі, унутраную барацьбу, перажыванні, сумненні ў вір маштабных лёсавызначальных падзей 1917–1918 гг. У творы паралельна разглядаюцца і апісваюцца сюжэтныя калізій, у якіх задзейнічаны вядомыя гістарычныя асобы: У. Ленін, Н. Крупская, Л. Троцкі, У. Бонч-Бруевіч, І. Сталін, Я. Свядлоў, М. Бухарын, Р. Робінс, М. Гофман, Р. фон Кюльман і звычайныя людзі: Багуновіч, Міра, Пастушэнка, Рудкоўскі, Бульба-Любецкі, Стася і інш.

Амаль з першых старонак рамана ў яго сюжэтай плыні з'яўляецца і цягнік, на якім ехала дэлегацыя на чале з наркамам Л. Троцкім у Брэст-Літоўск для вядзення мірных перагавораў з немцамі.

«... хоць прыбыццё спецыяльнага поезда “трымалася” ў сакрэце, на станцыі за нейкую гадзіну яго стаянкі – пакуль ішлі тэлеграфныя перагаворы з нямецкімі ўладамі суседняй станцыі – сабраліся сотня салдат, сяляне з маёнтка, з вёскі. Людзі беглі задыханья, узбуджаныя. На каго яны хацелі паглядзець – на поезд ці на Троцкага?

Вечарэла. Марозіла. На захадзе неба гарэла злавеснай чырванню.

Пакуль чакалі поезд на пероне, настылыя дошкі якога трашчалі і звінелі ад кожнага кроку (Баранскас увесь час бегаў), Багуновіч назіраў за Мірай. Яе ліхаманка самым натуральным чынам. Шчокі палалі, як чырвань неба, а вочы праменілі сонечную радасць.

Састаў быў з двух класных і аднаго паштовага вагона. З паравоза спуціліся два матросы ў лёгкіх для снежня бушлатах, з маўзерамі, драўляныя кабуры якіх стукалі ім па каленях» [6, с. 49–50].

Цягнік чакалі на маленькай станцыі, што знаходзілася амаль у эпіцэнтры ваенных падзей. На адным пероне сустрэліся вядомыя гістарычныя асобы, што кіраваліся на перагаворы па заключэнні міру, і звычайныя радавыя і іх камандзіры, агітатары, якія так спадзяваліся на спыненне вайны.

I. Шамякін апісвае рэальныя карціны няроўнага супрацьстаяння амаль разваленай былой царскай арміі і нашмат пераўзыходзячых варожих сіл кайзераўскай Германіі, выяўляючы пры гэтым безабароннасць і крохкасць жыцця маленькага чалавека. Так, камандзіра Сяргея Багуновіча пасля наведвання нямецкіх пазіцый падчас перамір'я апаноўвае страх, страх не за сябе, а за каханую жанчыну. Для героя такі гістарычны факт, як адсутнасць станоўчых вынікаў у перагаворах з немцамі, абярнуўся вялікай асабістай трагедыяй, якую ён нібы загадзя прадбачыў і адчуў: «... Гэта – нервы. Ніколі не быў баязліўцам, а тут раптам спалохаўся ... калі іх вывелі за лінію пярэдніх акупаў, яго апанавала жудаснае адчуванне, што ў спіны ім нацэлены кулямёты з хітра замаскіраваных гнёздаў і кулямёты гэтыя вось-вось плюнуць гарачым свінцом. Чацвёрты год ваюе, у штыкавыя атакі хадзіў, у разведку – ніколі такога не адчуваў. Ажно захаладала ўсё ўсяродку, быццам вецер гэты працяў наскрозь» [6, с. 3].

У выніку асэнсавання створанага аўтарам падзейна-кантэкстуальнага ракурсу робяцца зразумелымі настроі ў арміі, усеагульнае чаканне міру як паратунку і аб'ектыўная абумоўленасць такой пазіцыі рэальнымі складанымі абставінамі і няроўнай расстаноўкай сіл на фронце. Усё гэта ў сукупнасці і стварыла тое поле гранічнага духоўна-маральнага і фізічнага напружання, якое павінна было паўплываць на рашэнне наркама Троцкага і якое аднак засталася ім неўспрынятым. Адсутнасць рэалізму і безадказныя адносіны да лёсу краіны, авантурны лозунг «Ні міру, ні вайны» абумовілі тое, што Троцкі ўвайшоў у гісторыю як «аўтар Брэст-Літоўскай катастрофы».

I. Шамякін невыпадкова звязвае вобраз Троцкага і вобраз цягніка. У сваім прадстаўленні гэтага палітыка раманіст захоўвае вернасць гістарычным фактам, згодна якім Троцкі і браняпоезд рэальна і сімвалічна аказаліся паяднанымі. Акрамя факта праезду на перагаворы ў Брэст-Літоўск, цягнік, чыгунка сталіся важнымі арганізацыйнымі і жыццёвызначальнымі момантамі ў лёсе наркама, што адыгрываў адну з ключавых роляў у палітыцы Савецкай дзяржавы ў першае дзесяцігоддзе яе існавання. Наркам так апісваў свае ўзаемадачыненні з пездам: «Маё асабістае жыццё на працягу самых напружаных гадоў рэвалюцыі было непарыўна звязана з жыццём цягніка. З іншага боку, цягнік быў непарыўна звязаны з жыццём чырвонай Арміі <...> У тых гады я, здавалася, назаўсёды прызвычаіўся пісаць і раздумваць пад акампанемент пульманаўскіх рэсор і колаў» [7, с. 336, 338].

Вядома, што пасля II з'езда Саветаў Л. Троцкі аддаў загад сфарміраваць для яго асабісты састаў, на якім ён намераваўся наведваць салдат непасрэдна на франтах з мэтай узняць баявы дух. Гэты легендарны браняпоезд з сур'езным ваенным, тыпаграфскім, радыёаснашчэннем праехаў звыш ста тысяч кіламетраў, трапляў пад бамбёжкі і артабстрэлы, аднак місію сваю годна выканаў і атрымаў назву «цытадэль рэвалюцыі». Цягнік Троцкага быў узнагароджаны

Ордэнам Чырвонага Сцяга, успрымаўся як сімвал рэвалюцыі. Троцкі так характарызуе мэты паездак на цягніку: «Чаго шукаў “поезд Предреввоенсовета” на франтах грамадзянскай вайны? Агульны адказ зразумелы: ён шукаў перамогі. Але што ён даваў франтам? Якімі метадамі дзейнічаў? Якой непасрэднай мэце служылі яго бесперапынныя прабегі з канца ў канец краіны? Гэта не проста былі інспекцыйныя паездкі. Не, праца цягніка была цесна звязана з будаўніцтвам арміі, з выхаваннем яе, з кіраваннем ёю і з яе забеспячэннем. Мы будавалі армію нанова, пры тым пад агнём. Так было не толькі пад Свяжскім, дзе поезд запісаў першы месяц сваёй гісторыі. Так было на ўсіх франтах...» [7, с. 339].

З успамінаў наркама адкрываюцца неверагодна напружаныя, складаныя і небяспечныя дэталі паездак, а сам ён паўстае як чалавек фанатычна адданы справе рэвалюцыі, харызматычны. У рамане «Петраград – Брэст» І. Шамякіным вельмі паслядоўна раскрыты адметнасці характару, уласцівыя Л. Троцкаму: змагарны максіmalізм, бескампраміснасць у настроенасці на канчатковы вынік, нягледзячы на аб’ектыўныя абставіны. Гэтыя якасці былі запатрабаваны пры агітацыйных паездках Троцкага на франтах грамадзянскай вайны, аднак зрабілі свой негатыўны ўплыў на працэс і вынік перагавораў у Брэст-Літоўску.

І. Шамякін адразу супрацьпастаўляе чаканні вайскоўцаў і намеры Троцкага, праз прадметна-рэчывы антураж (палацна-шыкоўны салон, абабітыя аксамітам канапы, крэслы, кубкі, ваза з пячэннем і цукеркамі на стале) паказвае аддаленасць, нават несумяшчальнасць жыццёвых і ўнутраных светаў наркама і радавых вайскоўцаў: «Расхацелася дакладваць гэтаму вясе́ла-самаўпэўненаму чалавеку, сагрэтаму заячым футрам, у хораша напаленым шыкоўным салоне, аб тым, як галадае і замярзае армія» [6, с. 51]. Недарэчны ў дадзенай сітуацыі падарунак, шакалад, што ўручыў наркам агітатарцы Міры на гэтай сустрэчы, стаўся нібы чорнай меткай у яе далейшым лёсе. Дзяўчына з сімвалічным іменем, апантаная верай у ідэалы «левых», магчымасць агітацыйным словам наблізіць сусветную рэвалюцыю, паўплываць на нямецкіх салдат, загінула пры іх наступленні, што распачалося адразу ж пасля правалу перагавораў. Гібель дзяўчыны сталася кульмінацыйным момантам ў кампазіцыі рамана.

«З нямецкага боку сакатнула кулямётная чарга, і жанчына ў шынялі ўпала, як падкошаная, у снег.

Вецер не пагнаў яе касынку ў нямецкі бок, яна плыла ўздоўж лініі фронту – па снежнай роўнядзі каціўся маленькі чырвоны клубочак, і не аднаму рускаму салдату здалася, што гэта паплыў струмень алай крыві агітатаркі» [6, с. 335].

Запамінальная чырвоная касынка Міры, неад’емны аксесуар яе аблічча і атрыбут агітацыйнай працы, што паплыла на заснежаным белым полі, стала сімвалам смерці, крывапраціцца, якімі заўсёды суправаджаюцца пераломна-трагічныя моманты чалавечай гісторыі, такія як вайна, рэвалюцыя.

Для абмалёўкі абставін у рэвалюцыйным Петраградзе аўтар таксама скарыстоўвае выяўленчы патэнцыял чыгуначных вобразаў, малюючы перапоўненыя вакзалы, на якіх перасякаліся плыні спакутаваных вайною людзей-выгнаннікаў: «Трывожна было ў Петраградзе ў тыя дні. Варшаўскі і Балтыйскі вакзалы былі забіты двума сустрэчнымі патокамі: з фронту панічна ўцякалі дэмаралізаваныя салдаты старой арміі. Тых, хто вёз дадому вінтоўку, патроны, гранаты, тут жа абяззбойвалі. З горада да вакзала ішлі арганізаваныя батальёны рабочых, грузіліся ў цяплюшкі і выязджалі на фронт... На Мікалаеўскім вакзале накіпіліся бежанцы – з Беларусі, Эстоніі, Пскоўшчыны і з самога Петраграда. Гэтым людзям дапамагалі выязджаць, хоць з вагонамі было цяжка» [6, с. 338].

Кантужаны Сяргей Багуновіч па чыгунцы вяртаецца ў бацькоўскі дом у Мінску. Пасля кароткатэрміновага аднаўлення ў бацькоўскім доме герой вызначае свой далейшы лёс, які бачыцца яму ва ўвязцы з абаронай падпісанага Леніным міру. Былы камандзір пасля трагедыі, звязанай з гібеллю жонкі і знішчэннем даручанага яму палка падчас наступлення нямецкага войска, адчуў сябе зноў патрэбным у вялікай агульнай справе абароны заваёў рэвалюцыі, народных інтарэсаў. І хоць даследчыкамі лічылася, што белетрыстычная сюжэтная лінія рамана мае другаснае значэнне ў параўнанні з яго вострапалітычным гучаннем, адзначым, што абедзве гэтыя лініі важныя, узаемазвязаныя і ўзаемаабумоўленыя.

Герой дабіраецца да Масквы таксама на цягніках, праз Оршу, Смаленск. Такім чынам, тэма-ідэя пезда рэвалюцыі, лакаматыву гісторыі, лагічна выбудоўвае кампазіцыю твора, уяўляючы яго сюжэтны стрыжань.

У эпілогу Сяргей Багуновіч паказаны навучэнцам курсаў камсаставу Чырвонай Арміі. Ён трапіў у шэраг вайскоўцаў, што ахоўвалі Чацвёрты з'езд Саветаў, што адбыўся ў Маскве 14–16 сакавіка 1918 г. і на якім было прынята рашэнне аб ратыфікацыі Брэсцкай мірнай дамовы. Багуновіч прагна ловіць кожнае слова Леніна на з'ездзе: «Ён удыхаў гэтыя словы, як лясное паветра. І думаў пра тое, што дарога ў Маскву прывяла яго да Леніна. Цяпер ён пойдзе толькі па гэтай дарозе. І гэта назаўсёды. На ўсё жыццё» [6, с. 489].

Грандыёзная падзейная панарама, створаная І. Шамякіным пры дапамозе сюжэтных ліній, дыялогаў і маналогаў герояў, у спалучэнні са знакавымі вобразамі-сімваламі эпохі працавала на дасягненне агульнай ідэйна-сэнсавай мэты рамана: раскрыць складаны сацыяльна-гістарычны і маральна-этычны калізіі ў першыя месяцы існавання Савецкай рэспублікі, вызначыўшы дамінантны вектар арганізацыйнай, палітычнай дзейнасці Савецкага ўрада на чале з Леніным як барацьба за мір.

Сённяшняя цікавасць да твора абумоўлена нават не пераасэнсаваннем роляў і ідэалагічных характарыстык многіх гістарычных асоб у святле сучасных светапоглядных пазіцый. Глобальнасць узнятай аўтарам праблемы і звязанай з ёй адказнасці лідэраў за лёс краіны, народа не страціла сваёй актуальнасці, чым у чарговы раз засведчана каштоўнасць вопыту мінулага, памяць аб якім выступае дзейным інструментам пазнання сучаснасці, выпрацоўцы ў ёй найбольш адэкватных шляхоў і стратэгіі да разумна-мэтазгоднай уладкаванасці чалавека і грамадства.

Заклучэнне. Паколькі памяць выяўлена матэрыяльна, мастацкая рэстаўрацыя і канкрэтызацыя гістарычных падзей і вобразаў вядомых асоб адбываецца ў мастацкіх творах пры дапамозе знакавых аб'ектаў мінулага, якія не толькі ўзнаўляюць яго фонавы антураж, але і праз сваю адмысловую сімваліку «кадзіруюць сутнасць» гістарычнай эпохі. Вобразы браняпезда і цягніка ў творах І. Шамякіна пра Кастрычніцкую рэвалюцыю фігуруюць у якасці сімвалаў дадзенага перыяду, ствараюць мастацкую сістэму каардынат вымярэння і асэнсавання гістарычнай праўды. Пазнавальнасць і знакавасць мнематопікі забяспечыла ідэйна-канцэптuallyную цэласнасць і актуальнасць твораў, стварыла іх падзейны каркас, замацоўваючы эффект сапраўднасці, вернасці праўдзе факта, і сфарміравала найбольш аб'ектыўны і маштабны ракурс перадачы лёсаносных падзей перыяду станаўлення Савецкай улады.

Літаратура

1. Маркс, К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М. : Госполитиздат, 1954–1981. – Т. 7 : Август 1849 г. – июнь 1851 г. / подгот. к печати Е. П. Канделем. – 1956. – 669 с.
2. Шукайла, П. Акрываўленая зямля. Поэзія / П. Шукайла. – Мінск, 1930. – 144 с.
3. Дубоўка, У. Збор твораў : у 2 т. / У. Дубоўка. – Мінск : Лімарыус, 2017. – Том 1 : Вершы. Паэмы. Пераклады. – 484 с.
4. Шамякін, І. П. Збор твораў : у 23 т. / І. Шамякін. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2010–2014. – Т. 3 : Аповесці, 1945–1970. – 2011. – 399 с.
5. Шамякіна, Т. Ад Петраграда да Брэста на скрыжальных гісторыі / Т. Шамякіна // Іван Шамякін. Збор твораў : у 23 т. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2010–2014. – Т. 17 : Петраград – Брэст : раман. – 2013. – С. 490–513.
6. Шамякін, І. П. Збор твораў : у 23 т. / І. Шамякін. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2010–2014. – Т. 17 : Петраград–Брэст : раман. – 2013. – 567 с.
7. Троицкий, Л. Моя жизнь / Л. Троицкий. – М. : ПРОЗАиК, 2014. – 476 с.